

УДК 902:929

ДМИТРО ЯКОВИЧ ТЕЛЕГІН: 100 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

26 жовтня 2019 р. виповнилося 100 років від дня народження Дмитра Яковича Телегіна — видатного українського вченого, одного з патріархів вітчизняної археології, доктора історичних наук, професора, лауреата Державної премії України, премій імені Хвойки та «Золотий скіф». У його доробку наукові розвідки від палеоліту до пізнього середньовіччя, вивчення поховальних традицій доби мезоліту—бронзи, застосування статистичних методів в археології й комп'ютеризація обліку археологічних пам'яток, виділення археологічних культур та етно-лінгвістичні дослідження, охорона пам'яток, індоєвропеїстика та козаччина.

Дмитро Якович отримав вищу освіту на історичному факультеті Чернівецького університету. 1949 р. він вступив до аспірантури Інституту археології, а у квітні 1953 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Неолітичні пам'ятки на Середньому Дніці». Після захисту докторської дисертації (1967 р.) побачила світ монографія Д. Я. Телегіна «Дніпро-донецька культура» — перше монографічне узагальнення неолітичних пам'яток Подніпров'я. Виділена вченим дніпро-донецька культура стала з того часу хрестоматійною. У 1973 р. вийшла друком монографія Д. Я. Телегіна «Середньостогівська культура епохи міді», де вперше висвітлено добу раннього металу на теренах України. Надалі він сфокусував свої дослідження на добі мезоліту — монографії «Мезолітичні пам'ятки України» (1982) і «Пам'ятники епохи мезоліта на території Української ССР» (1985) узагальнили та систематизували матеріали всіх відомих на той час мезолітичних пам'яток України.

Монографічне оформлення отримали матеріали розкопок на Деревіці (1986), неолітичні

Доповідь на засіданні Вченої ради ІА НАН України з нагоди 70-річчя, 1989 р.

могильники маріупольського типу (1987, 1991), поселення дніпро-донецької етнокультурної спільноти епохи неоліту (1998, у співавторстві з О. М. Титовою), новоданилівська та середньостогівська культури (2001, у співавторстві з А. Л. Нечитайло, І. Д. Потехіною і Ю. В. Панченком), Ігреньське поселення на Подніпров'ї та питання житлобудування в мезоліті (2002). Низка статей Д. Я. Телегіна у журналах «Археологія», «Вопросы языкознания» тощо містить обґрунтування оригінальної версії походження слов'ян.

Невичерпна енергія дослідника знаходила вихід у найрізноманітніших галузях діяльності. Довгий час Д. Я. Телегін очолював По-

На березі Дніпра, розвідка під Вишгородом, 1954 р. львовий комітет Інституту археології. Він був ініціатором створення багатьох наукових видань: журналів «Археологія», «Краткие сообщения Института археологии», щорічників «Праці центру пам'яткознавства» та «Лаврський альманах», редактором першого тому «Археології Української РСР» (1971 і 1985 рр.). За це видання Дмитро Якович був відзначений Державною премією України.

Із особливою любов'ю Д. Я. Телегін ставився до козацьких пам'яток. Наприкінці 1980-х рр. він розпочав дослідження на всіх Січах, а у 1991 р. заснував науково-дослідне підприємство «Часи козацькі — Січі Запорозькі», яке очолю-

У камеральці, хут. Піддубний, 1974 р.

вав упродовж майже двадцяти років. Козацький напрям у творчості Д. Я. Телегіна реалізувався в популярній книзі «Часи козацькі — Січі Запо-

На розкопках Микільського неолітичного могильника, 1967 р.

розькі» та у навчальному посібнику «Археологія доби українського козацтва (XVI—XVIII ст.)», написаному у співавторстві з І. К. Свешніковим та І. С. Винокуром.

Видатним є внесок Дмитра Яковича в охорону та збереження археологічної спадщини України. Він стояв біля витоків створення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, тривалий час очолював секцію пам'яток археології. Завдяки його наполегливим зусиллям було розроблено, виготовлено та встановлено спеціальні охоронні знаки (так звані «Телегінські стели») на визначних пам'ятках археології. І сьогодні, їдучи степом, можна побачити їх на верхівках курганів, на території городищ та поселень.

Неможливо переоцінити внесок Д. Я. Телегіна у ствердження міжнародного авторитету української археології. Десятиліттями він активно листувався з колегами з країн Європи та Північної Америки, виступав на міжнародних конференціях, його наукові праці виходили друком у Великій Британії, Італії, Німеччині, Польщі, Росії, США, Франції, Чехії та інших країнах. Значний резонанс у наукових колах

мали видані в Оксфорді монографії Д. Я. Телегіна «Dereivka. A Settlement and Cemetery of Copper Age Horse Keepers on the Middle Dnieper» (1986), «Neolithic Cemeteries and Populations in the Dnieper Basine» (1987, співавт. І. Д. Потехіна), а також книга «The Anthropomorphic Stelae of the Ukraine: the Early Iconography of the Indo-Europeans» (Вашингтон, 1994, співавт. Дж. Меллорі). Зарубіжні дослідники, серед яких Девід Ентоні (США), Джеймс Меллорі та Малкольм Ліллі (Велика Британія), вважають Дмитра Яковича своїм вчителем у вивченні проблем археології Східної Європи.

Понад півстоліття Д. Я. Телегін віддав українській історичній науці. Його науковий спадок нараховує близько 500 друкованих праць (у тому числі 15 монографій, підручників, довідників, брошур), а їх автор дотепер залишається одним із найчастіше цитованих археологів України. Важливість піднятих ним питань, розробки численних проблем, розкопані, знайдені та врятовані ним пам'ятки ще довгий час будуть предметом досліджень його учнів і колег. Ім'я Д. Я. Телегіна назавжди залишиться в історії української археології.

С. Ж. Пустовалов